

ΚΩΣΜΑΣ Ο ΑΙΤΩΛΟΣ

“Ω, Παιδεία Ελληνική! Σύ γενέτειρα παντὸς γενναίου ὑπῆρξας.
 Σύ καὶ διδάξας τὸ ἀγαθόν· σὺ τὸ κακὸν εἰς ἀπαράμιλλον καὶ ἀνέφι-
 κτον πλέον ἡγαγες τελειότητα· σὺ τὸ ἀληθὲς ἔξεζήτησας. Τὸν ἀν-
 θρώπου σὺ ν' ἀποδάλῃ τὸ ζωῶντος τῆς φύσεως ἐποίησας, καὶ θεοει-
 δής, διὰ τῆς φιλοσοφίας ἐπὶ τοῦ ὑψηλοῦ ἐντεθρονισμένος, ἦρξεν ώς
 θεός τῆς γῆς. Θυγάτηρ σοῦ ἡ φιλοσοφία αὕτη ἡ καθαρά, ἡ τῶν
 θείων καὶ ἀνθρωπίνων συνετή ἐρευνήτρια, ἀπὸ τῶν ταπεινῶν δὲ
 ἀνθρωπίνων προλήψεων ἐλευθέρα, τῆς ἐλευθερίας σεπτὴ μήτηρ
 ἐγένετο.

Πνεῦμα σὺ θειότατον εὐγενὲς πνεῦμα εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀν-
 θρώπων εὐγενὲς καὶ θεῖον ἐνεφύσησας, σὺ τοῦ χριστιανισμοῦ ἡ
 ἀπόστολος, ἡ κῆρυξ τῆς ἐπιστήμης, τοῦ πολιτισμοῦ ἡ θεόφρων διδά-
 σκαλος.

Τὰ ἔργα σου πάντα μεγαλεῖα καὶ χαρίεντα ἄμα. Ἡ Ἀνατολή—
 ἡ ἀνήκοος εἰς παιδεύματα ὑψηλά, ἡ δουλεύουσα — ἀντὶ τοῦ Διός,
 δστις μειλίχιος κυβερνᾷ τὸ σύμπαν, τὸν Μολὸχ εἶχε τὸν αἴμοσταγή,
 ἐκείνη τὴν Ἀστάρτην εἶχε θεοποιήση, τὴν ἀκβλαστον γονιμότητα,
 σὺ τὴν οὐρανίαν Ἀφροδίτην ἐπλασας τοῦ πλατωνικοῦ ἔρωτος τὴν
 μητέρα. Ἐκείνη ἀχθοφόρους σύτιδανοὺς ἔταξε νὰ βαστάζωσι τὴν
 δροφὴν τῶν ἀνακτόρων τοῦ Χορσαθάδ ἐν Ἀσσυρίᾳ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ
 τὴν στέγην τοῦ τάφου ‘Ραμεσῆ τοῦ Β’, σύ, Παιδεία ‘Ελληνική, τὰς
 Κόρας τοῦ Ἐρεχθίου ἐποίησας σεμνῶς μειδιώσας, ώς εἰ, διὰ στε-
 φάνων ρόδων ἐστεμμέναι, συμπέμπουσι τῶν Ἀνθεστηρίων τὴν
 ἑορτήν.

Σύ — ἀκοίμητος ἀγνή ἱέρεια καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς αὐτο-
 κρατορίας ἥμῶν τῆς μεγάλης καὶ δτε ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐκάμφθη-
 μεν, ἀσθεστον ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ Γένους ἥμῶν τῆς λατρείας τὸ πῦρ
 ἐτήρησας ἐπὶ τοῦ ἀγιωτάτου βωμοῦ τῆς ἐλευθερίας.

Ἐσο εὐλογημένη.

Ἐξέτρεψες κατὰ τὸν χρόνον τῆς δουλείας τὸν σκοτεινοπρόσωπον λάμποντας τὰς ὄψεις τοὺς σοὺς θιασώτας καὶ ἐξέπεμπες αὐτοὺς ἀνὰ τὴν γῆν τὴν Ἑλληνίδα διδασκάλους ἔθνικούς, τῶν ἐλευθέρων φρονημάτων ἀποστόλους, μάρτυρας, μὲ τὴν θελαν λαλιὰν αὐτῶν πνοὴν ζωῆς ἐμπνέοντας εἰς τοὺς λιποφυχοῦντας, εἰς τοὺς τυχὸν καμπτομένους σκῆπτρον ἀδαμάντινον γιγνομένη, ἐλευθερίας ἀντίψυχον.

Ἄπὸ τῶν Χαλκονδυλῶν μέχρι τοῦ Κούμα ἀπειροὶ ἐγένοντο οἱ ἥρωες, οὓς σύ, μάκαρίκ μῆτερ, ἐξέθρεψας, ἀργυρόφωνοι κήρυκες τῆς ἐλευθερίας.

Ἐπτοημένοι ἐκ τῶν φονικῶν διωγμῶν τῶν Τούρκων δεσποτῶν ἡμῶν δὲν ἐτολμῶμεν ἐλεύθεροι ἐν ἑορτασμῷ νὰ λατρεύσωμεν τὸν θεόν μας, οἱ δὲ Φράγκοι, διὸ συκοφαντιῶν τῶν κυρίων ἡμῶν τοὺς διωγμούς καθ' ἡμῶν προκαλοῦντες ἢ ἀλλως ἔχείνους διαφθείροντες, παρέσυρον εἰς τὸν καθολικισμὸν ἐν ταῖς νήσοις τοῦ Αιγαίου· ἐν τῇ Ἀνατολῇ δέ, ἐν τῇ ἀνω Μακεδονίᾳ, ἐν τῇ βορείῳ Ἡπείρῳ ἐξισλαμίζοντο τινὲς παρελκόμενοι ὅπὸ τοῦ παραδείγματος τῶν ἀθρόων ἀλλαξιοπιστούντων Ἀρμενίων, Βουλγάρων, Ἀλβανῶν. Ο κίνδυνος τοῦ Γένους ἐκ τούτου μέγας· διότι γένος Ἑλληνικὸν καὶ δρθόδοξος πίστις εἰς τὸν Χριστὸν ἐνταλα εἶναι δυάς, ὡς ἐν τῷ στερεώματι οἱ Διόσκοροι.

Ἄπὸ τοῦ Ἀγίου Ὁρούς, διότι περὶ τὰ Ἑλληνικὰ καὶ τὰ φιλοσοφικὰ ἐπαιδεύθη, προεφάνη τότε, σωτὴρ τῆς ἐν κινδύνῳ πατρίδος ἡμῶν καὶ τῆς θρησκείας, Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός.

Πνεῦμα ἀκμαῖον καὶ ἀγνόν, ὅπὸ τὴν γενναῖαν πνοὴν τῆς δρυὸς καὶ τῆς ἐλάτης ἀνατραφὲν τῶν ὄρέων τῆς Ναυπακτίας, ἐν ἀκμῇ τῆς νεότητος εἰκοσαέτης ἐκ Μεγαδένδρου, διότι εἶδε τὸ πρῶτον τοῦ ἥλιου τὸ φῶς, ὠρμησεν εἰς τὸ πέλαγος τῶν ἔθνικῶν ἀγώνων ναύτης θαλασσοχαρής.

Εἶχε κατανοήσῃ ἡ διάνοια αὐτοῦ ἡ δέξια διὰ ὁ ἐλευθερωτὴς ἀγγελος τοῦ Γένους μετὰ τῆς θρησκείας ἡ παιδεία θὰ είναι. Ο γράφων λοιπὸν δλίγους μῆνας πρὸ τοῦ μαρτυρίου αὐτοῦ εἰς τὸν Νάξῳ τότε σχολαρχοῦντα ἀδελφὸν αὐτοῦ Χρύσανθον περιχαρής καὶ ὑπερήφανος, «ἔως τριάκοντα ἐπαρχίας περιῆλθον, δέκα Ἑλληνικὰ σχολεῖα ἐποίησα, διακόσια διὰ τὰ κοινὰ γράμματα, τοῦ Κυρίου συνεργοῦντος» διδάσκαλος τὸ πρῶτον ἐγένετο εἰς Λαμποτηνὰ τῆς Ναυ-

πακτίας. 'Αλλ' θμως τοῦτο ἀσκητοῦ μόνον ἀγαθοποιοῦ λογιζόμενος ἔργον δὲ ὑπὸ τοῦ θειοτάτου δαιμονίου ἐλαυνόμενος τοῦ κήρυκος τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλευθερίας, πρὸς κτῆσιν μὲν παιδείας ὑψηλῆς εἰς τὴν Ἀθωνιάδα σχολὴν ἐπορεύθη καὶ, ἀφ' οὗ πνεύματος ἀγίου ἐκ τῆς παιδείας τῆς Ἐλληνικῆς καὶ τῆς φιλοσοφίας ἐνεφορήθη, λαβὼν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰς εὐλογίας δύο πατριαρχῶν, τὰδαμαντόδετα πέδιλα ὑποδεθεῖς καὶ εἰς τὴν χεῖρα τὴν βακτηρίαν τοῦ ἀποστόλου τῆς ιδέας ἔβαδισεν ἀνὰ τὴν Ἐλληνικὴν γῆν ἀπὸ Θράκης μέχρι Κερκύρας καὶ ἀπὸ τῶν νήσων τοῦ Αίγαλου μέχρι Βερατίου.

Ἡ τραχεῖα περιβολὴ τῶν μοναχῶν τοῦ Ἅγιου Ὁρούς περιβάλλει τὸ ὑψηλὸν αὐτοῦ ἀνάστημα, τὸ κάλυμμα τὸ ἀσκητικὸν τὴν βαθύχομον κεφαλὴν καὶ τὸ εὐγενὲς μέτωπον· οἱ διφθαλμοὶ του δέ, διφθαλμοὶ βαθεῖς ὀνειροπόλου ποιητοῦ καὶ ἐμπνεομένου προφῆτου, ὑπὸ θείου τινὸς καταλαμπόμενοι πυρὸς σεβασμὸν ἐνεποίουν καὶ ἔθελγον. Ἡ φωνὴ του, ἡ γλυκεῖα ἐν τῇ κατ' ἵδεαν διμιλίᾳ, ἀπὸ τῶν ἀγνῶν χειλέων του ὡς βροντὴ κεραυνοῦ ἐπατάγει κατὰ τῶν ἀδιαφορούντων πρὸς τὸ Γένος καὶ τὴν θρησκείαν αὐτοῦ, ὡς παραπλανηθεῖσαι δὲ ὑπολαΐδες ἐπανήρχοντο εἰς τῆς μητρὸς πατρίδος τὸν κόλπον οἱ δειλιάσαντες, μάρτυρες δὲ ὑπὲρ τῆς πίστεως ἔστησαν ἀφέντοι οἱ ἀποτεθαρρυμένοι.

Πορεία θριάμβου εἶναι ἡ δόδος αὐτοῦ, μὲν ἀνθη φιλοπατρίας στρωννυμένη, καὶ μὲν ἥγιασμένον διαντίζεται δάκρυ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ἀγνισμὸς δὲ εὐώδης τῆς εἰς τὰ πάτρια ἐγκαρτερήσεως περιπνέει αὐτήν. Ὁ Ἐλληνικὸς λαὸς κατὰ χιλιάδας ἀκολουθεῖ αὐτῷ ἀνὰ τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία ἀκούων τοῦ ὑψηλοῦ θεσπιωδοῦ καὶ ἀντηχοῦσιν αἱ κλιτύες τῶν δρέων ἐξ ὅμινων θρησκευτικῶν καὶ ἐκ τῶν ἀσμάτων εἰς τὰ κλεφτόπουλα, ἐγκωμίων εἰς τὸν ἡρωῖσμὸν αὐτῶν καὶ τὸν τίμιον θάνατον.

Τὰ κηρύγματα τοῦ τοιούτου διδασκάλου τοῦ Γένους, ἐπλασαν τοὺς ὑπὲρ τῆς πίστεως νεομάρτυρας καὶ τοὺς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίχες ἀθλοφόρους· διότι ἴσως ἥκουσάν που αὐτοῦ κηρύσσοντος οἱ Βλαχανῖτοι καὶ δὲ Κατσαντώνης, ἥκουσε δὲ αὐτοῦ εἰς Δερβίζανα δὲ Γεώργιος Βότσαρης καὶ ἄλλοι Σουλιώται. Μαθητὴς δὲ αὐτοῦ ἦτο δὲ ἐνθεος τοῦ Σουλίου ὑπερασπιστής, δὲ τιτάνιος τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς ἥρως, ἡ Τελευταία Κοίσις, δὲ Σαμουήλ.

'Αναψυχὴν ἀπὸ τοῦ ἀνδρείου πολυάθλου βίου τὸν Αἴνατον ἐνδ-

μιζεν. 'Αφ' ού δὲ τὴν πίστιν τηρῶν ἐτέλεσε τὸν ὑπὲρ τοῦ Ἑθνικοῦ αγῶνος δρόμον μέχρι Βερατίου, ἐσφάγη ὑπὸ τῶν ἀντιχρίστων, πρὸ τῶν μαρτυρίων γαλήνιος λέγων τὸ τοῦ φαλμῷδος. «Διηγήθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὄδατος καὶ ἔξηγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχήν», δικάριος, ὁ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας κηρυχθεὶς ἴσαπόστολος καὶ μάρτυς.

* Ήτο γέ παιδεία τότε ὅμοία μὲ τὸν λύχνον, δστις ἔκαιεν ἐν τῷ Ἐρεχθείῳ πρὸ τοῦ ἀγάλματος τῆς Πολιάδος Ἀθηνᾶς. Ἐπὶ χρυσοῦ λυχνούχου, ἔργου τοῦ μεγάλου Καλλιμάχου τοῦ ἐπινοήσαντος τὸν Κορινθιακὸν ρυθμόν, ἐφέρετο γέ λυχνία δι' ὅλον ἐνιαυτὸν ἔχουσα ἐπαρκοῦν ἔλαιον καὶ θρυαλλίδα ἐξ ἀμιάντου καὶ ἀφθάρτου λίνου καρπασίου, φοινιξ δὲ χαλκοῦς ἀνέσπα καὶ ἔφερεν ὑπεράνω τῆς ὁρα-
φῆς τὴν ἀτμίδα, ἵνα μὴ τοῦ ἀγάλματος τῆς θεᾶς μιαίνωνται ὑπὸ τοῦ καπνοῦ σὲ πέπλοι. Ιερεῖς ἀκοίμητοι τὴν λυχνίαν τῆς παιδείας ταύ-
την πληροῦντες καὶ τηροῦντες ἀσθεστον οἱ διδάσκαλοι ἦσαν, ὥστε εἰς
αὐτοὺς τοῦ Γένους τὸν ἀκαταπράῦντον πόθον τῆς ἐλευθερίας ἀποδί-
δομεν. Καὶ δικαίως· διότι, πλὴν τῶν ἀλλων πόλεων καὶ χωμῶν τῆς
Ἐλληνικῆς γῆς, δὲ ἐν Πολυγύρῳ, τῇ Ἐλληνικωτάτῃ ἀνδρείων πο-
λιτῶν κώμῃ τῆς Χαλκιδικῆς, διδάσκαλος γέτο μύστης τῆς Φιλικῆς
Ἐταιρίας, ἐν Ἀρτῃ ἐδίδαξεν δικαίως τῆς ἐν Μεσολογγίῳ Παλα-
μάκιας Σχολῆς Δημήτριος Βενδραμῆς, οὗτος δὲ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ
μαθητεύσαντος παρ' αὐτῷ Νικολάου Σκουφᾶ,—ἐκ τῶν τριῶν ἰδρυτῶν
τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας.—ἐνέπνευσε νὰ λέγῃ, «Ἐλλάς εἶναι τὸ γλυ-
κύτερον τῶν ὀνομάτων» καὶ ν' ἀποθνήσκῃ δι' αὐτῆν. Καὶ μετὰ
περιφρονήσεως μὲν ἐλεγόν τινες τότε τῶν κατηραμένων τουρκο-
τζαμπασίδων τῇ ἀλλοι δειλοὶ ἐθελόδουλοι, πυθόμενοι περὶ τῆς Ἐται-
ρίας τῶν Φιλικῶν, δτι οὐδὲν σπουδαῖον ἀγαθὸν ἐξ αὐτῆς μέλλει νὰ
προέλθῃ, ἀφ' οὐ τὴν ἐσύστησαν «ἐμποράκια καὶ δασκαλάκια», ἀλλ'
γέ ψυχὴ τοῦ Γένους δικαίως μωροὺς ἀπέδειξεν ἔχεινους.

Δυνάμεθα δὲ νὰ δείξωμεν δτι, δπου πράξεις μεγάλαι, ἔκει καὶ
οἱ διδάσκαλοι ἦσαν εἰς ὑψηλὰ συναισθήματα ὑπερφυεῖς. Οὕτως ἐκ
τῆς μονῆς τοῦ Ἀγίου Διονυσίου τῆς ἐπὶ τοῦ Ὄλύμπου, δικάριος,
κλείσας τὸν Ὄμηρον, διδιδάσκετο, ἐφάνη,

μπαϊράκι 'σ τὰ βουνὰ καὶ φλάμπουρο 'σ τοὺς κάμπους
κι' ἀνάμεσα 'σ τὴν θάλασσα θεμελιωμένος πύργος,

ἀλλὰ καὶ δ ἡγούμενος τῆς ἔκει μονῆς Διονύσιος, τοὺς γενναίους λόγους ἔργ' ἀποδεικνύων, ἀπέθινε μαχόμενος πρὸς τοὺς Τούρκους.

Ίδού ἡ Πάργα· δ Τοῦρκος δὲν εἶχε πατήσῃ τὴν ὑπερήφανον αὐτῆς κορυφήν. "Οπως ἀλλοτε ὑπὸ τὴν ἐνετικήν, οὕτω πρὸ ἔκατὸν ἔτῶν ἔζων ὑπὸ τὴν φεύγοντας ἐλευθερίαν τῆς Ἀγγλίας. Τότε ἀθέως καὶ ἀτίμως ἐπωλήθη ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν εἰς τὸν Ἀλῆ πασᾶν, ἀλλ' οἱ Πάργιοι ἀναθεματίζοντες τοὺς ἀντιχρίστους,

τὰνδρειωμένα κόκκαλα ξεθάψαν τῶν γονέων
λέγοντες

Τούρκους δὲν ἐπροσκύνησαν, τοῦρκοι μὴ τὰ πατήσουν·

διότι τοιαῦτα εἶχον παιδευθῆ τότε ὑπὸ τῶν διδασκάλων αὐτῶν, τοῦ ιερέως Ἀνδρέου Ἰδρωμένου καὶ τοῦ Χριστοφόρου Περραΐδος, τοῦ ἐν ἐφηβικῇ ἥλικᾳ συντρόφου τοῦ Ῥήγα, τοῦ ὑστερον στρατηγοῦ τῆς Ἐπαναστάσεως, τοῦ ὑπερόχου ἴστοριογράφου.

Ίδού τὸ Σοῦλι· τὸ μικρὸν δροπέδιον τῶν Κασσωπαίων δρέων, διερ φιλοστόργως ἐν τῇ ἀγκάλῃ αὐτοῦ περιβάλλει δ Ἀχέρων. ἡ ἀγία τράπεζα ἐγένετο, ἐφ' ἣς ἡ Ἑλλὰς ἐτέλεσε πρὸ ἔκατὸν δέκα τριῶν ἔτῶν τὴν ἱερωτάτην αὐτῆς μυσταγωγίαν. Ἀνέδραμον ἐπ' αὐτοῦ οἱ Σουλιώται τίμιθεοι, ὃν σπανίως εἶδε ποτε δμοίους ἡ ιστορία. Σώματα εὐγενῆ ὡς νεαροὶ ἐλάται, ἀκμαῖοι ἐκ τῆς λιτῆς διαιτῆς ἐγένοντο, ὡς ἱέρακες τανυσύπτεροι πετόμενοι διὰ τῶν δρθίων ἀτραπῶν παρὰ τοὺς τρομακτικοὺς κρημνοὺς τοὺς ἐπὶ τοῦ Ἀχέροντος κρεμαμένους, εὗθυμοι καὶ ἀκατάπληκτοι πηδῶντες ὑπὲρ τὴν Ἰλιγγὸν ἐμποιοῦσαν χαράδραν τῆς Φύριζας, μὲ τὸ βλέμμα τὸ δξὺ ἀετοῦ, μὲ τὸ κοῦφον βάδισμα δορκάδος. Ἄλλ' οὕτω πολεμικούς, οὕτω πολεμοχαρεῖς, οὕτω πρὸς τοὺς κινδύνους μετὰ καταφρονήματος φερομένους, ὑπὸ τῆς πείνης, πειναλέας παρδάλεως, καὶ τῆς φλόγας πνεούσης δίψης ἀκαταπαλαίστους, τὰ ἄγια τοῦ Ἑλληνικοῦ οἴκου σεβάζοντας θέσμια, πρὸς τὸ γῆρας εὔσεβεῖς, ἐξ ἐθνικῆς μεγαλυφροσύνης ἐξεπτερωμένην τὴν ψυχὴν ἔχοντας ἡ θειότατη θρησκεία ἡμῶν ἐπλασε καὶ δσα πρὸς τὴν νεότητα ἔκει οἱ πρεσβύτεροι περὶ ἀρετῆς ἐκήρυττον, περὶ τιμῆς, περὶ ὑψηλοφροσύνης. Ἄλλα παρὰ τὰς ἱεροτελεστίας τὰς ἐν τοῖς ναοῖς τοῦ Ἀγίου Γεωργίου καὶ τοῦ Ἀγίου Δονάτου ἐν τινι εύρυχώρῳ κελλίῳ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Ἀγίου Γεωργίου διδάσκαλός τις ἡγιασμένος διέπειπε τὸ

φθις τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων εἰς πάντας καὶ εἰς τοὺς πρεσβυτέρους αὗτοὺς δτὶ «πασῶν τῶν ἀρετῶν ἡ γεμών ἐστιν ἡ εὐσέβεια», δτὶ «πατρὸς καὶ μητρὸς καὶ τῶν ἄλλων προγόνων ἀπάντων τιμιώτερόν ἐστιν ἡ πατρὸς καὶ σεμνότερον καὶ ἀγιώτερον», δτὶ «ἡ καλῶς ζῆν ἡ καλῶς τελείη κέναι τὸν εὐγενὴν χρῆ». Καὶ εἶναι μὲν τῶνομά του ἀγνωστον εἰς θμᾶς, ἀλλ' εἶναι πρὸτης ὁψεως ἡμῶν ἡ μορφὴ ἡ ἐμπνεομένη τοῦ ἀνδρός, δτὶς ἐπαίδευσε τὸν Λάμπρον Τζαβέλλαν, τὸν Τζήμαν Ζέρβαν καὶ τὸν Σουλιώτας πάντας νὰ γράψωσι τὰς ὑπερόχους εἰς νοήματα καὶ δύναμιν λόγου ἐπιστολάς, ἀληθῶς ὅφους θουκυδι-
δείου διὰ τὸ ἀφελὲς καὶ ἔμα συνεστραμμένον¹.

Αλῆ Πασᾶ,

Χαίρομαι ὅποι ἔγέλασα ἐνα δόλιον. Εἰμ' ἐδῶ νὰ διαφεντεύω τὴν πατρίδα μου
ἐναντίον εἰς ἐνα κλέπτην.

Ο υἱός μου θέλει: ἀποθάνῃ· ἐγὼ δμως ἀπελπίστως θέλω τὸν ἐκδικήσω πρὶν
ν' ἀποθάνω.

Κάποιοι Τούρκοι, ακθώς ἐσύ, θέλουν εἰπῆ, δτὶ εἰμι: ἀσπλαγχνος πατέρας μὲ
τὸ νὰ θυσιάσω τὸν υἱόν μου διὰ τὸν ἐδικόν μου λυτρωμόν. Ἀποκρίνομαι δτὶ, ἐάν
ἔσε πάρης τὸ βουνόν, θέλεις σκοτώσει τὸν υἱόν μου μὲ τὸ ἐπίλοιπον τῆς φαμελίας
μου καὶ τοὺς συμπατριώτας μου. Τότε δὲν θὰ γημπορέσω νὰ ἐκδικήσω τὸν θάνατόν
του· ἀμή δὲν νικήσωμεν, θέλεις: ἔχω καὶ ἄλλα παιδία· ἡ γυναῖκα μου εἶναι νέα.

Ἐὰν δὲν οὐδείς μου, γέος ακθώς εἶναι, δὲν μένη εὐχαριστημένος ν' ἀποθάνῃ διὰ
τὴν πατρίδα του, αὐτός δὲν εἶναι ἀξιός νὰ ζήσῃ καὶ νὰ γνωρίζηται· ως υἱός μου.

Προχώρησε λοιπόν. ἀποστε. Εἴμαι: ἀνυπόμονος νὰ ἐκδικηθῶ.

Ἐγὼ δὲ ωμοσημένος ἔχθρός σου
καπετάν **Λάμπρος Τζαβέλλας**

Σ' εὐχαριστῶ, βεζύρη μου, διὰ τὴν ἀγαπήν, ὅποι ἔχεις εἰς ἐμένα· ἀλλὰ τὰ
ἀκτακόσια πουγγεῖα, παρακαλῶ, μή μου τὰ στείλης, ἐπειδὴ δὲν ἔξεύρω νὰ τὰ με-
τρήσω. Καὶ ἀν ἔξευρχ, πάλιν δὲν γίμων εὐχαριστημένος νὰ σαι δώσω εῖτε μίκη
πέτραν τῆς πατρίδας μου διὰ ἀντιπληρωμήν, καὶ δχι πατρίδα ώς φαντάζεσαι..

Τὴν τιμὴν, ὅποι μ' ὑπόσχεσαι, μ' εἶναι ἀχρηστός. Πλούτος καὶ τιμὴ εἰς ἐμέ
εἶναι: τάρρατά μου, μὲ τὰ ἐποία φυλάσσω καὶ τιμῶ τὴν πατρίδα μου, αθινατίζω
καὶ τῶνομά μου.

Σεῦλ: 4 Μαΐου 1801

Τζήμας Ζέρβας

Βεζύρ 'Αλῆ πασᾶ, σὲ χαιρετοῦμεν,

Ἡ πατρίς μας εἶναι: ἀσυγκρίτως γλυκυτέρα καὶ ἀπό τὰ πουγγεῖα σου καὶ ἀπό
τοὺς εὔτυχεῖς τόπους, τοὺς ὅποιους ὑπόσχεσαι: νὰ μᾶς δώσῃς. Ὁθεν ματαίως κο-
πιάζεις, ἐπειδὴ ἡ ἐλευθερία μας δὲν πωλεῖται: οὐτ' ἀγοράζεται σχεδὸν μὲ δλούς
τοὺς θησαυροὺς τῆς γῆς, παρὰ μὲ τὸ αἷμα καὶ θάνατον ἔως τοῦ τελευταίου Σου-
λιώτου.

"Ολοι οι Σουλιώταις μικροί καὶ μεγάλοι.

Είχον πληρωθή αἱ φυχαὶ τῶν Ὑδραίων, Σπετσιωτῶν, Ψαριανῶν ἐκ τῆς ἀρχαίας ἱστορίας καὶ ὡνόμαζον τὰ πλοῖα αὐτῶν Ἀρην, Ἡρακλέα, Θεμιστοκλέα, Τερψιχόρην. Καὶ ἐπληροῦντο αἱ φυχαὶ τῶν Ψαριανῶν ὑπὸ τῶν θεοπνεύστων διδασκάλων, διπολος ἐκ τῶν ἀδελφῶν Μώρων δὲ Νικηφόρος, ὅστις δεκατρία ἔτη πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ἔλεγε πρὸς αὐτούς «ἡμεῖς θὰ ἐλευθερωθῶμεν· δσας ἥμέρας ἔχει τὸ ἔτος, τόσους χρόνους θὰ κάμωμεν ὑπὸ τὸν ζυγόν· πλησιάζουν αὐτὰ τὰ ἔτη νὰ τελειώσουν, πλησιάζει καὶ ἡ ἐλευθερία τοῦ ἔθνους»¹. Καὶ ἔχαιρον πάντες εἰς τοιαῦτα ἀκούσματα καὶ ἔψαλλον τὰ θούρια τοῦ Ρήγα, τὰ τοιαῦτα προτιμῶντες ὡς διδάγματα ἐν τοῖς σχολείοις διὰ τὰ τέκνα αὐτῶν ἢ ἀλλα μαθήματα διφηλοτέρχες σοφίας². Είχον πληρωθῆ αἱ φυχαὶ τῶν Ναουσσαίων γυναικῶν ὑπὸ τῶν θεοπνεύστων λόγων τοῦ γενομένου ἐκεῖ ποτε διδασκάλου Ἀμφιλοχίου Παρασκευᾶ καὶ τῶν διαδεξαμένων ἐκεῖνον, καὶ ἐπαναλαμβάνουσαι τὸν χορὸν τοῦ Ζαλέγγου ἐκρημνίσθησαν ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως εἰς τὸν παραρρέοντα ποταμὸν Ἀραπίτσαν, καὶ ἐτε οἱ τοῦ Ιεροῦ Λόχου ἔμειναν ἐν Δραγατσανίῳ ἀξίως τοῦ ἐν Χαιρωνείᾳ Ιεροῦ Λόχου τῶν Θηβαίων, είχον περιπνέοντα τὰ ὡτα τῆς ψυχῆς αὐτῶν τὰ κηρύγματα τοῦ Γενναδίου.

¹ Ἀνωτέρω σελ. 52 σημ. 1.

² Ο Α. Χ. Ἀναργύρος (Σπετσιωτεικὸν Α' σελ. 60 σημ.) διηγεῖται: «...οἱ συνδαιτημόνες μὲν ἐρώτησαν, ἃν γνωρίζω ἔθνοντας ξομπτα. Τοὺς ἀπήντησαν ἀφελῶς, οὐχὶ. Τι! λοιπὸν μακθάνεις εἰς τὸ σχολεῖον; μὲν λέγεις δὲ πατήρ θυμοειδῶς πως. Τὸν Δουκικόν καὶ Ἱργιτα ἀπαγγέλλων, «Ἄρτι μὲν ἐπεπαύμηγε φοιτῶν κτλ.». Στρέψας τότε ἀμέσως δὲ πατήρ πρὸς τὸν ζωηρῶς ὑπηρετοῦντα παιδία Γεωργάκην. «Σὺ δὲ τι γένεύρεις; τὸν ἄρωτῷ γνωρίζεις τραχούδια τῆς Ἐπαναστάσεως; Μάλιστας ἀπήντησες, τίθεται δὲ εἰς θέσιν ῥητορεύεσσεως. «Λέγε λοιπόν» ῥαγδαῖς τῷ εἰπον διὰ μίδες φωνῆς οἱ πρόκριτοι, δὲ διασαλπίζει πλατυστόμως τὸ τοῦ Ρήγα.

Φίλοι μού συμπατέριται,
δοῦλοι νῦμεθα ώς πότε
τῶν ἀγρείων Μουσουλμάνων
τῆς Ἑλλάδος τῶν τυράννων;

Διχως νὰ χάσῃ μίχη στιγμὴν μεταστρέψας τότε πρὸς ἐμέ, ἔκθυμον διὰ τοῦ νεκροῦ τὴν τόλμην καὶ τὰς γνώσεις, δὲ πατήρ μὲ δίδει ἐν ῥάπισμα ἀπὸ τὰ σπανιότατα.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΕΖΑΡΟΣ

*Διαπλέσμεν τὸν Ἀμβρακικὸν ἀπὸ τοῦ ἐπινείου τῆς Ἀρτης εἰς τὸ
Ἀργὸς τὸ Ἀμφιλοχικόν. Ἀτμίδες πυκναὶ, δμιχλώδεις ἐκάλυψαν
τὸν ὁρίζοντα πάντα· τὰ ὅρη τῆς Ἀκαρνανίας ἀφανῆ· σύδεν διακρί-
νεται ἐκ τῆς θαλερᾶς φυτείας τοῦ Μακρυγόρους σύδε τῶν ὅρέων τῶν
Ἡπειρωτικῶν. Καὶ αὐτὴ ἡ Πρέβεζα πέρα ἔκει ἀθέατος εἶναι. Ἡ
Θάλασσα, βαθέως κυανή, σχεδὸν μελανή, ὑπὸ τοῦ δυσαροῦς κιγου-
μένη Ζεφύρου οἰδαίνεται λισχυρῶς μ' ἐλαφρὸν λευκὸν ἀφρὸν ἐπὶ
τῶν καμπύλων κυμάτων, δὲ δὲ τῇλιος δύεται ἔξω τοῦ κόλπου εἰς τὸ
Ιένιον, σύχῃ ἀπέραντος ἀκτινοβολῶν ἀδάμας οὐδὲ δίσκος ἐστιλθω-
μένος ἀργυροῦς· πλάξει εἶναι στρογγύλη χαλκοῦ ἀθαμβής.*

Εἶναι τῆς Ἑλλάδος ἡ εἰκὼν μετὰ τὴν ἐπανάστασιν αὐτῆς τοῦ 1769, τὴν δεινὴν φθορὰν τῆς Πελοποννήσου, τὰς σφαγὰς τῆς Σμύρνης, τῆς Λήμνου, τῆς Φιλιππούπολεως, τῶν Τρικκάλων, τῆς Λαρίσης, τὸν ἀφανισμὸν τῆς Μοσχοπόλεως. Κίνδυνος ἔξοντώσεως τοῦ Γένους ἥμων. Ἡ Ἑλλὰς τῇλιος ἀθαμβής ἐφαίνετο δυόμενος εἰς τὸν ὁρίζοντα τῆς ιστορίας. Ἄλλ' ἐπνευσεν αἰθρηγενέτης ἀνεμος, αἱ ἀτμί-
δες διεσκεδάσθησαν ἀσήμαντοι, καὶ δὲ τῇλιος τοῦ Γένους ἀνέτειλε πά-
λιν, ἵνα δράμῃ τῆς Μεγάλης ἥμων Ἐπαναστάσεως τὴν τροχιάν. Τὸ πνεῦμα τὸ διωξαν τὴν δμιχληὴν ἡ Ἐθνικὴ Ψυχὴ ἡ ἀθάνατος ἦτο, ἢν τὰ παιδεύματα τῶν προγόνων ἔζωγένουν καὶ οἱ τῶν παιδευμάτων τούτων ἔρμηνευται.

Ίδού ἡ περίσεμνος καὶ γλυκεῖα μορφὴ ἀνδρὸς τοιούτου κατὰ τοὺς χρόνους ἔκεινους, Ἰωάννου Δημητριάδου τοῦ Πεζάρου.

Ἐγεννήθη ἐν Τυρνάνῳ τῇ θεσσαλικῇ. Παιδίον ίσως κατεκλιθή ποτὲ παρὰ τὸν ἀγνοούμενον τάφον τοῦ Ἰπποκράτους καὶ τῇ ψυχῇ τοῦ θειοτάτου ἀνδρὸς ηὔλογησεν εἰς φιλοπονίαν τὸν νεανίσκον εἰ ποῦσα· «ἐγείρου καὶ ἐργάζου ὑπὲρ τοῦ Γένους». Ἀνέστη ἐπὶ τῶν ἐφεστίων θεῶν τῆς Ἐργασίας πῦρ βωμοῦ ἀσθεστον.

Ίωάννης δὲ ἡ Ἀγράφων διδάσκαλος αὐτοῦ ἐγένετο ἐν τῷ γενε-

τείρα γῆ, εἶτα φωτισμὸν μεῖζονα ποθῶν μακρὰν ὁδὸν ἐπορεύθη εἰς Ἱωάννινα παρὰ Κοσμῷ τῷ Μπαλάνῳ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα εἰς τὸ ἀκρότατον παιδευθεὶς καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Ἀθωνιάδα σχολήν, διου παρὰ τῷ Κυπριανῷ τὴν Φιλοσοφίαν ἐδιδάχθη.

Διδάσκαλος ἦλθε τῇσι νεότητος τῆς πατρίδος κατὰ τὰς κλιτῦς τοῦ Ὀλύμπου τὸ πρώτον, ἐν Τσαριτσάνη καὶ Βλαχολιβάδῳ, εἴτα δὲ εἰς Τύρναβον, τὴν πάτριον γῆν. Εὗτυχῆς ἦτο διὰ τοῦτο, ώς πᾶς διδάσκαλος δυνάμενος παρὰ τὴν ἀγίαν στέγην τῶν γονέων αὐτοῦ ἐδάσκαλον νὰ διαδίῃ τὸ φῶς τῆς γνώσεως εἰς τοὺς οἰκείους, τοὺς φίλους, τοὺς ἔχοτοῦ πολίτας. Ἀλλ' ὁ Πέζαρος δὲν ἐγένετο δυνατὸν διὰ τοῦτο νὰ εὐδαιμονίζῃ ἔχοτόν· διότι εἰς τὸ σχολεῖον, διως ἔκεινος ἀνέπτυξεν αὐτὸν ἐν Τυρνάβῳ, καὶ ἐκ τῆς ἀλληγενῆς γῆς ἐφοίτων οἱ παιδείας καὶ ἀρετῆς ἐπιθυμοῦντες, ὃν δέκα πέντε ἐνίστε συνέζων ὑπὸ τὴν πατρικὴν αὐτοῦ μέριμναν ἔχοντες κατοικίαν, «μὲ λιτότητα χωρὶς ἐλλειψιν τῶν ἀναγκαίων», ἀντὶ ἐξήκοντα γροσίων ἐτησίως. Καὶ ἐδιδάσκοντο εἰς τὰς ἐπτὰ κλάσεις τοῦ σχολείου γραμματικὰ μὲν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς γραμματικῆς μέχρι τῆς συνθέσεως εἰς τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν λόγον, ἐρμηνεῖαν ἀπὸ τῶν αἰσωπείων μύθων μέχρι τῶν σκηνικῶν ποιητῶν καὶ ἄμα θεολογικὰ καὶ φιλοσοφικὰ καὶ μαθηματικά.

Ἄλλ' ὁ ἀνὴρ, ζοτις κατὰ τὸν μαθητὴν αὐτοῦ Κούμαν, ὃν ἦθελε τύχη ἀγωτέρων σπουδῶν ἔν τινι τῶν πεφημισμένων πανεπιστημίων τῆς Εὐρώπης, κατὰ πολὺ ἔθελεν ὑπερβῆ Εδγένιον τὸν Βούλγαριν, ἐγίνετο εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ πολλῷ ὀφελιμώτερος παρέχων εἰς θέαμα καὶ μέμησιν τὸν βίον αὐτοῦ. Πρῶτον δὲ πάντων εἰς θαυμασμὸν ἦτο τὸ ἀκαταπάλαιστον τῆς φιλοπονίας καὶ τῆς προθυμίας αὐτοῦ. Διότι ἀπὸ βαθείας πρωῖας μέχρι νυκτὸς ἐδίδασκεν εἰς τὰς ἐπτὰ τοῦ σχολείου κλάσεις, δσα μαθήματα εἰπομέν, ἀφ' οὗ πρῶτον δ ἀληθῆς σοφίας εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐκάστην πρωῖαν πορευόμενος παροιστατο μετὰ τῶν μαθητῶν εἰς τὴν θείαν ἱεροτελεστίαν.

Δὲν ἀνέμενε δὲ τὰς Κυριακὰς καὶ τὰς ἑορτάς, ἵνα νωθρευόμενος διέλθῃ αὐτὰς εἰς τόπους ἀναψυχῆς· διότι καὶ τότε εἰς τὰς δέκα Ἐξ ἐκκλησίας τῆς Τυρνάβου ἐκήρυττε κατὰ διαδοχὴν τὸν λόγον τοῦ θεοῦ λέγων ἐκατὸν διμιλίας ἔκαστον ἔτος, κραταιῶν εἰς τὴν πλατείαν τοὺς ἀκροωτένους δ θεοσεβέστατος. Καὶ ταῦτα οὐχὶ εἰς μιαρὸν ἀπειλέπων κέρδος δ μεγαλέφρων, δ θειαίως κατὰ τὸν βίον πρὸς τὸν Σω-

κράτη παραβαλλόμενος, δι τηλικαύτην ἔργασίαν ἀναδεχόμενος ἐθελοντής ἀντὶ μισθοῦ διπακοσίων πεντήκοντα γροσίων κατ' ἕτος, δι' ὃν μετὰ θαυμασμοῦ λέγει δι Κούμας· «ἡ ἐπιμέλεια καὶ τῇ ἀρετῇ του, τὸ πενιχρὸν τῆς ζωῆς του γνωμένον μὲ ἐσωτερικὸν μεγαλεῖον, τὸ δποῖον ἐνέπνεε σέβας εἰς πάντα, διτις ἔβλεπε τὸν ρακένδυτον Πέζον, ἐκλέισαν εἰς διλον τὸ Ἑλληνικὸν γένος τὸ δνομά του».

Δὲν τῆτο δὲ πρόθυμος μέν, ἀνιαρδες δ' ἐν τῇ διδασκαλίᾳ δι ἀνήρ. «Ἐθελγε καὶ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ πρὸς τοὺς μαθητὰς καὶ ἐν ταῖς διδαχαῖς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ οὐχὶ μόνον διὰ τῆς δξύτητος καὶ γοργότητος τοῦ υοῦ, οὐχὶ μόνον διὰ τῆς παραθέσεως μυρίων γνωμῶν καὶ ἴστοριῶν εἰδήσεων δι μνημονικώτατος, ἀλλ' οὐδὲ διὰ θεολατρείας στενῆς δι εὑσεβεστατος ἀνήρ· διότι ἀκούσας δι Σέργιος δι Μακραίος ἔγραψε κατὰ τοῦ συστήματος τοῦ Κοπερνίκου, ἵνα μή τι πάθῃ ἡ Γραφή, δι Πέζαρος εἶπεν· «ὦ, ἀκόμη εἴμεθα νήπιοι καὶ ψιφοδεεῖς». «Ἐθελγε διὰ τῆς γλυκύτητος τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, διὰ τοῦ θείου ἐνθουσιασμοῦ, διὰ τῶν νέων πάντοτε διδαχῶν, καθ' ᾧς παρετηρήθη δι οὐδέποτε δις τὸν αὐτὸν εἶπε λόγον. Καὶ τότε δι ὑπέτραυλος ἐν ταῖς ἀναστροφαῖς μετὰ γλαφυρίας λαμπρῷ τῇ φωνῇ κατεκήλει τοὺς ἀκροωμένους, δι' ὃς αὐτούν μακαρίους ὡς ἀληθῶς. Τοιοῦτος δὲ—δξὺς τὰ διανοήματα, πολυμαθής, ἀμα δὲ γλαφυρὸς καὶ γλυκὺς—καὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ τῇ, ὃν ἐκατοντάδας ἔγραψε, περὶ ὃν εἶπον ἀναγνόντες ἐν Κωνσταντινουπόλει οἱ δύστροποι λεγόμενοι περὶ τὴν κρίσιν τῶν λόγων οἱ πεπαιδευμένοι Μουροῦζαι· «δὲν δύναται νὰ γράψῃ τις καλλιέρας».

«Ἐγένετο δ' ἐν πρεσβυτικῇ ἡλικίᾳ ὁ χριστιανικώτατος ιερεὺς, διὰ τὴν ἀκαταπόνητον προθυμίαν, διὰ τὸ θέλγον ἐν τῇ διδαχῇ, διὰ τὸ ἐνθουσιῶδες, διὰ τὴν εύμενειαν ιερεὺς τῆς χριστιανωσύνης ἀντάξιος τοῦ ιερέως τῆς παιδείας.

Καὶ οὗτως ἐτελεύτησε τὸν βίον, τῆς ὀρθοδοξίας καὶ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων θυηπόλος ἐνθεος.

ΕΥΓΕΝΙΟΣ Ο ΒΟΥΛΓΑΡΙΣ

Είχε νικήση τούς Ἰλλυριούς, είχε διαβῆ τὸν Ἰστρὸν κατὰ τῶν Γετῶν καὶ είχεν ἀναγκάσῃ τὸν Ἐλληνας δὲ Ἀλέξανδρος κοινῇ βουλῇ να συνακολουθῶσιν αὐτῷ εἰς τὸν ἔθνικὸν πόλεμον κατὰ τῶν βαρβάρων. Είχε νικήση ὑστερὸν ἐν Γρανικῷ τῆς ἀσιατικῆς στρατιᾶς τοὺς ἀριστεῖς, ἐν Ἰσσῷ καὶ ἐν Γαυγαμήλοις αὐτὸν τὸν μέγαν βασιλέα λεγόμενον, ἀγοντα ἐκατὸν μυριάδας πολεμιστῶν. Είχε τάξῃ ὑπὸ τὴν χαλυβδίνην χεῖρα αὐτοῦ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Ἀσίαν πᾶσαν μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ, οἱ λαοὶ δὲ ἔκλινον τὰ μέτωπα εἰς τὸ ἔδαφος θεὸν νομίζοντες αὐτόν. Διέβη καὶ τὸν Ἰνδὸν δὲ κραταιόδες ἡγεμών Ταξίλης ἐτάχθη ἔκούσιος ὑπὲρ αὐτὸν καὶ ἐν ἡρωϊκὸς Πῶρος δὲ μεγαλόφρων ὑπέκυψεν ἡττηθεὶς. Καὶ διωξέ δὲ διαβὰς τοῦ Ὁρβήλου τάβατα στενά, δὲ πορθητῆς τῆς Τύρου, τῆς Γάζης καὶ τῆς Κύρου πόλεως, δὲ τὰς Περσίδας πύλας καταπατήσας καὶ τὴν Ἀορνὸν Πέτραν, παρὰ μικρὸν ν' ἀφῆσῃ τὴν μεγαλείαν, ὡς δὲ κόσμος, διτις δὲν ἔχωρει αὐτόν, φυχὴν του ἐντὸς μικρᾶς ἀσήμου πόλεως τῶν Μαλλῶν Ἰνδῶν, παρὰ τὰ πλίνθινά αὐτῆς τείχη «τῆς οἰκουμένης δὲ κύριος». Καὶ δικαίως ἀγανακτεῖ δὲ Πλούταρχος κατὰ τῆς τύχης, ἥτις ὠδῆγησεν αὐτὸν ἐντὸς ἀδόξου πολίχνης εἰς τὴν ἐσχατιὰν τῆς βαρβάρου γῆς, μὲ δπλα ἀτιμα καὶ δργανα τὰ παρατυχόντα βαλλόμενος, ν' ἀποθάνῃ. «Διότι εἰς τοὺς ἐνδόξους καὶ μεγάλους ἀγῶνας, καὶ ἐν ἔχωσιν ἔκβασιν κακήν, τὸ αἰσχρὸν τούλαχιστον δὲν ὑπάρχει».

Τοῦτο ἐγένετο καὶ διὰ τὸ ἡμέτερον Γένος κατὰ τοὺς χρόνους τοὺς μεσαιωνικούς. Κατετροπώσαμεν καὶ τοὺς Ὁστρογότθους καὶ τοὺς Βησιγότθους καὶ τάλλα φῦλα τὰ γερμανικά, τὰς ἐπιδρομὰς ἀπεκρούσαμεν τῶν μυριοπληθῶν σλαβοσκυθικῶν ἔθνῶν, κατελύσαμεν τῶν νεοπερσῶν τὴν δύναμιν, μακρὰν τὸν Ἐλληνικῶν χωρῶν ἐκρατήσαμεν τὴν ἀκατάσχετον ἐρμήν τοῦ ἀραβικοῦ πόντου, διτις ἐκάλυψε μὲ τὰ κύματά του τὴν γῆν μέχρι τῶν Πυρρηναίων καὶ μέχρι τοῦ Θιβέτ, καὶ ἐδιώξαμεν τοὺς ἀρξαντας τῆς ἡμετέρας γῆς σιδηρό-

χειρας Φράγκους. 'Αλλ' ή τύχη δυσμενής όποια τάτιμα πλήγματα· έθνους ἐν πᾶσιν ἀσήμου κατέβαλεν ἡμᾶς, καὶ οὐχὶ εἰς τοὺς ἀγῶνας· τοὺς ἐνδόξους καὶ μεγάλους πρὸς ἔκείνους τοὺς ὑπερέχοντας λαούς, δτε δὲν θελεν ἀκολουθεῖ τὴν δυστυχίαν καὶ τὸ αἰσχρόν.

'Αλλ' ὑπάρχει ἐν ἡμῖν τῇ θέλησις τῇ θεόφρων τῇ σώζουσα, ἀπὸ τῶν σιδηρῶν δακτύλων τῆς περὶ ἡμᾶς παντοίας μοχθηρίας καὶ δυσμενείας. "Οπως λοιπὸν δ' Ἀλέξανδρος, θέλων νὰ ζήσῃ, τὴν θέλησιν αὐτοῦ ἐνέδαλε καὶ εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν δειλιῶντας βιῶν, «δὲν ἐπιθυμῶ νὰ εἰναι τις οὐδὲ» ὑπὲρ ἐμοῦ δειλός», καὶ ἐσώθη ἐκ τῶν πληγῶν, στομάτων τοῦ Ἀδου, οὗτω καὶ τὸ Γένος ἡμῶν δὲν ἀπέθανεν ἐκ τῶν φυνικῶν κτυπημάτων, διότι αὐτὸς ἐκρατείωσεν ἐαυτὸς ἐν τῇ ἀγωνίᾳ τοῦ θανάτου. Ἡ παραθάρρυνσις δὲ αὕτη ἡτο τῇ ὑπερηφανίᾳ τῆς καταγωγῆς, τὴν τὴν ἐθνικὴν συγείδησις καὶ τὴν παιδείαν τὴν Ἐλληνικὴν ἀσθεστὸν ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν συνετήρουν. Ἡ παιδεία μάλιστα ἡτο τὴν κραταιοῦσα ἡμᾶς εἰς τὸ ψυχορράγημα, ἀντίψυχον, ἐπερ ἐπανήγαγε τὸ Γένος εἰς τὴν ζωὴν ἀπὸ τῆς ἐπομένης τῆς πτώσεως ἡμῶν, μὲ τὴν περίνουν καὶ παρήγορον δψιν τῆς ισταμένη παράτην καλίνην τοῦ ἑτοιμοθανάτου.

'Αλλ' αὕτη τὴν Παιδεία, τὴν τοῦ κόσμου βιολισσα, πενιχρὰ ἐνδεδυμένη ὑπὸ τὸ φῶς τῶχρὸν τῆς σελήνης ἐπτοημένη προφαίνεται, οἱ δὲ τῶν Ἐλλήνων ὑψηλότερα ζητοῦντες παιδεύματα εἰς ξένας. ἀπήρχοντο χώρας, ὅπου φυγάδες διέτριβον αἱ Μοῦσαι. 'Αλλ' διχειμῶν παρῆλθε, καὶ αἱ χελιδόνες τοῦ πνευματικοῦ βίου κουφόπτεροι ἐπανῆλθον εἰς τὴν εὑωδιάζουσαν ἐκ τοῦ ἕαρος ἐθνικοῦ βίου Ἐλληνίδα γῆν. Οἱ σοφοὶ τῆς πατρίδος παιδεῖς, οὐχὶ πλέον ἐν τῇ ξένῃ βιοῦντες ἀλλ' ἐν αὐτῇ, ἀπὸ τῶν καθηγητικῶν ἐδρῶν—θρόνων τῆς ἀληθείας—ἐδίδασκον τῶν Ἐλληνικῶν γραμμάτων τὴν χάριν, τῆς ἐπιστήμης ἥμα τῆς ἀλητῆς παρέχοντες τὸ ἀδαμάντινον φῶς.

Τούτων οὖσιν δὲ Εὐγένιος Βούλγαρις δὲ κραταιότατος εἰς μυρίαν ἀρετὴν, εἰς φιλοπονίαν, εἰς σοφίαν παντοδαπήν.

Ἡ οὖσα ζωὴ, ἐξ τῆς ἔκεινοι ἐπλάττοντο, ἡτο πολὺ μᾶλλον θεοειδῆς ἡμῶν τῶν συγχρόνων Ἐλλήνων διδασκάλων, ὃστε εῦτω γενναῖαι ἐποίειν· ἀναδράμωσιν αἱ διάνοιαι αὐτῶν· τοῦ Γένους ζωὴς τὰ δεινὰ παρώξυνον αὐτοὺς πρὸς τὴν μεγαλουργίαν, διότι τὴν ἡρεμίαν εἶναι πολλάκις τοῦ θανάτου προάγγελος, οἱ δὲ σοφοὶ καὶ ἡρωῖκοι καθερ-

νῆται ἀναδεικνύονται πρὸ τῶν καταιγίδων. Κατάπληξις ἐκ τούτου καταλάμβάνει τὴν ψυχὴν ἡμῶν πρὸ τῆς πολυμαθείας τοῦ Εὐγενίου. Διότι καλῶς ἐγίνωσκε τὰς γλώσσας δέκα τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων ἔθνῶν, τῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῶν ἀσιατικῶν. Εἰς μάθησιν δ' αὐτῶν ἐπόνησεν οὐχὶ ἐκ ματαιοσχόλου σπουδῆς, οὐδὲ, δπως ἄλλοι ποιοῦσιν, εἰς ἐπίδειξιν πολυγλώσσου μωρίας, ἀλλ' ἵνα τοὺς μεγάλους συγγραφεῖς ἐν τῷ προτύπῳ αὐτῶν μελετήσῃ, εἴτε δὲ Δάντης ἢ τοῦ διαγραφεῖς εἴτε δὲ Βάκχων εἴτε δὲ Κορνήλιος εἴτε δὲ Ἀραψ συγγραφεῖς τῶν Χιλίων καὶ Μιᾶς Νυκτῶν, δπως ἔξεμάθε καὶ τὴν Ἑβραϊκήν, ἵνα γνωρίσῃ τὴν Γραφὴν ἐν τῷ πρωτοτύπῳ. Καὶ μετέφρασεν ἐκ τῶν πλείστων τῶν γλωσσῶν τούτων καὶ ἐκ τῆς βίωσικῆς πάμπολλα, χρήσιμα αὐτὸς εἰς τὸ Γένος νομίζων· διὸ κατέχρινάν τινες αὐτὸν δτι, περὶ ἔργα οὐχὶ ἀπαραίτητα διὰ τὴν τότε νεότητα τῆς πατρίδος καταπονούμενος, μετέφραζεν ἢ συνέγραφεν ἴδια αὐτοῦ. Ἀλλὰ βεβαίως ἔξ αὐτῆς τῆς φαινομένης ματαιοσχολίας ἐμάλοφρόνει τὸ Γένος, θαυμάζον τὴν ἀπέραντον καὶ ισχυρὰν σοφίαν τῶν τέκνων αὐτοῦ, καὶ οἱ νεώτεροι δὲ παρωξύνοντο εἰς μελέτας πολυπόνους εἰς τὴν λύτρωσιν ἀπὸ τῆς δουλείας τοῦ πνεύματος ἀγούσας, ἥτις εἰς τῆς πολιτικῆς ἐλεύθερίας ἀγει τὴν αὐγήν.

Καὶ ἀληθὲς μὲν εἶναι δτι αἱ συγγραφαὶ αὐτοῦ, εἰς πολὺ ἀρχαῖζουσαν φράσιν γεγραμμέναι, δὲν εἶναι διὰ τοὺς πολλούς, ἀλλὰ τὰ ἐπιστημονικὰ ἔργα δὲν γράφονται εἰ μὴ διὰ τοὺς ὑπερέχοντας ἐν παιδείᾳ, τινὰ δέ, ω; ἢ διατριβὴ αὐτοῦ περὶ ἀθανασίας, τὰ οτοιχεῖα μεταφυσικῆς, περὶ καταστάσεως τῶν ψυχῶν, ἢ λογικῆ, περὶ παλιρροιῶν γράφονται χάριν τῆς ἀριστοκρατίας μόνον τῆς διανοίας. Ἐθέλγετο δὲ οὐ μόνον ἢ σπουδάζουσαν νεότητος ἐκ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ ἐ συνήθης δῆμος. Τοῦτο δὲ μαρτυρεῖ ἀμα μὲν δτι, δπου ἐδίδασκεν, ἀθρόοι συνέρρεον οἱ φιλομαθεῖς νέοι— ως ἐν τῇ Ἀθωνιάδι Ἀκαδημείᾳ οἱ μαθηταὶ ἀπὸ εἰκοσιν ἀνηλίθον εἰς διακοσίους, δι' ὃ φημισθεῖς εἰς τὴν πατριαρχικὴν ἐκλήθη σχολὴν εἰς διδασκαλίαν τῆς φιλοσοφίας— ἀμα δὲ δτι εἰς τὰ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ κηρύγματ' αὐτοῦ, τὰ περιβόητα γενόμενα, πυκνότατον συνέτρεχε τὸ ἐκκλησίασμα τοῦ πολλοῦ λαοῦ.

Κατεκρίθη δὲ ὑπὸ τῶν συγχρόνων αὐτῷ καὶ δτι καὶνὰ δαιμόνια ἐκ τῆς ἐπιστήμης ἢ τῆς φιλοσοφίας εἰσῆγεν εἰς τὴν θρησκείαν ἡμῶν. Ἰσως ἐπειδὴ ἐλεύθερος ἦτο φχνατισμοῦ· διέτι ἀλλως αὕτος οὐ

μόνον τὴν δρθέδοξον διμολογίαν συνέγραψεν ἀλλὰ καὶ τέσσαρα συγγράμματα κατὰ τῶν Λατίνων.

Διάνοια λάμπουσα θαυμασίως κατείχε τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν καὶ τοῦτο, πλὴν ἀλλων, μαρτυρεῖ ἡ ἐκ τῆς Λατινικῆς μεθ' ἵκανῶς ἀξίας λόγου ἐπιτυχίας μετάφρασις τῶν Γεωργικῶν καὶ τῆς Αἰνητίδος τοῦ Βεργιλίου εἰς στίχους ἡρωϊκούς. Εὔρεια δ' ἀφ' ἔτερου διάνοιας ἡσχολήθη καὶ περὶ θεολογικὰ καὶ φιλοσοφικὰ καὶ περὶ τὰ μαθηματικὰ καὶ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας. Συνέγραψε δὲ ὁ φερέπονος ἀνὴρ περὶ τὰ τριάκοντα συγγράμματα καὶ μετέφρασε σχεδὸν τοσαῦτα. Τούτου ἔνεκχος ὁ ὑπερέχων πάντων τῶν συγχρόνων αὐτῷ σοφῶν τοῦ Γένους κατὰ τὴν πατεῖται, «δ κατὰ τὰς συγγραφὰς ἀνάμιλλος πρὸς τοὺς συγχρονίσαντας αὐτῷ σοφοὺς Γερμανοὺς καὶ Γάλλους», ὑπὸ Αἰκατερίνης τῆς μεγάλης οὐ μόνον ἀρχιεπίσκοπος Σλαβωνίου καὶ Χερσῶνος κατέστη ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἑταίρους κατελέχθη τῆς ἐν Ἀριστοτέλης τῆς αὐτοχρατορικῆς.

Ἄν δὲ πολλαχῶς ἐτιμήθη ὑπὸ τῆς Ἀριστοτελεῖας, δὲν ἔπαυσεν διμως τὴν πατρίδα φιλῶν καὶ ποθῶν. Καὶ ὑπὲρ αὐτῆς ἔγραψεν ἐπιτομὴν τῆς ἴστορίας Γεωργίου τοῦ Καστριώτου, διέτι τῇμεῖς καὶ τότε, δημος καὶ νῦν, ἀδελφοὺς ἐνομίζομεν τοὺς Ἀλβανούς καὶ ἐκεῖνοι δέ, ἐπειδὴ δὲν είχον μεταπεισθῆ ἔτι διὰ χρημάτων, εἰς τὸ τῇμέτερον ἔθνος ἐνόμιζον ἀνήκοντας ἑαυτούς. Προσέτι δ' ἔγραψε Στοχασμοὺς εἰς τὸν παρόντας καιροὺς τοῦ διθωματικοῦ κράτους καὶ Ἰκετηρίαν ὡς ἐκ τοῦ γένους τῶν Γραικῶν πρὸς πᾶσαν τὴν χριστιανικὴν Εὐρώπην. Καὶ ὅν δ' ἐκάλει τοὺς διμορφίλους Γραικούς καὶ οὐχὶ Ἐλληνας, εἰς τὸ ἔθνος ὑπῆκουε. Διέτι ἀλλως καὶ «διδάσκων καὶ συγγράφων καὶ συζητῶν καὶ ἐρμηνεύων καὶ ἐρίζων» ἔνα εἶχε καὶ ἐδῆλου πόθον, ἐν βούλευμα, τῆς πατρίδος, Ἐλλάδος τὴν ἔξαρσιν ἐκ τῆς ταπεινώσεως εἰς τὴν ἐλευθερίαν.